

Ludbreški medicar Đuro Kerstner sa suprugom Marijom, Ludbreg, oko 1900.

Članovi mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika u Ludbregu, u kojem su i medicar, Franjo Fiket kao zamjenik pročelnika, te medicar Zvonimir Kerstner, odbornik, Ludbreg, 1933.

Na proštenju, Ludbreg

Na imanju Kerstner u Ludbreškim Vinogradima

Interijer gostionice Kerstner u Ludbregu

Ciglana Kerstner u Ludbreškim Vinogradima, oko 1920.

mr. sc. Iris BIŠKUPIĆ BAŠIĆ

Etnografski muzej u Zagrebu

RAZVOJ MEDIČARSKO - SVJEČARSKOG OBRTA S POSEBNIM PRIKAZOM ŽIVOTA I RADA MAJSTORA U LUDBREGU

Sažetak

U prvome dijelu teksta autorica nas uvodi u problematiku medičarsko–svječarskog obrta, i to prikazom povijesti nastanka obrta u Europi, te počecima obrta na području sjeverozapadne Hrvatske. Zatim, na temelju prikupljenih terenskih istraživanja i korištenjem literature piše o povijesti medičarstva na području Ludbrega, spominje majstore koji su djelovali u 19. i 20. st., gdje su se školovali, kako su živjeli, i koja su bila prodajna mjesta u doba njihova djelovanja. Naposljetku, opisuje postupak izrade licitara kao jednog od najkarakterističnijih proizvoda spomenutoga obrta.

Buđenje obrta u Europi

Višestoljetna je tradicija medičarsko-svječarskog obrta na području Hrvatske, koji dolazi u naše krajeve iz istočnoalpskih prostora. Poznato je da su se svijeće i tjesteni kolačići izrađivali u samostanima, iz kojih su se širili utjecaji i na lokalno stanovništvo koje je edukacijom stjecalo znanja i vještine. U pojedinim se europskim gradovima obrt razvio vrlo rano, npr. u Baselu 1294., Frankfurtu na Maini 1326., Beču 1348., a u Nürnbergu 1350. g. (Hansen, 1968:130-132). Medičari i svječari bili su vezani za pčelare i pčelinje proizvode jer je od samih početaka obrta, još u srednjem vijeku, osnovna sirovina za rad bio med, medeno saće i vosak, od kojih su nastajali proizvodi od tijesta i voska te medena pića. Crkva, vlastela i bratovštine bili su najveći naručitelji spomenutih proizvoda. Od voska su se izrađivale svijeće i zavjetni darovi, a služio je i kao platežno sredstvo i za pečaćenje dokumenata (Horvat, 1994:120,124).

Dolazak medičarsko-svjećarskog obrta na prostor sjeverozapadne Hrvatske

Jedan od prvih sačuvanih dokumenata u kojima se spominje djelovanje voskara na prostoru grada Zagreba, iz 14. je st. (Tkalčić, 1879.), dok se u 17. st. spominje djelovanje nekolicine licitara na području Varaždina (Hrelja, 2000:8), koji se i prvi uključuju u štajerski licitarski ceh u drugoj polovici 17. st. (Walter, 1970:455).

Obrtništvo u Hrvatskoj potiču hrvatsko-ugarski-kraljevi naseljavanjem obrtnika iz srednjoeuropskih zemalja Njemačke, Austrije, Češke, a u koje šalju domaće stanovništvo na "vandranje"¹. Zato ne začuđuje što su još početkom 20. st. mnoga strana prezimena prisutna u ovome obrtu, a strani su i nazivi alata koji se rabe pri radu.

U slobodnim i kraljevskim gradovima već u srednjem vijeku medičari i svjećari djeluju kao samostalan stalež. U Hrvatskoj doživljavaju procvat u 18. i 19. st., kada postaju jednim od najuglednijih obrtnika. Aktivno sudjeluju u radu bratovština, dobrovoljnih društava, na čelu su cehova i obrtnih udruženja. Dok su se bratovštine u početku temeljile na narodnosnoj pripadnosti, cehovi povezuju obrtnike strukom. U njih se učlanjuju obrtnici iste struke ili nekoliko srodnih struka. Nijedan se obrtnik nije mogao samostalno baviti obrtom ako nije bio član ceha svoje struke. Tako je bilo propisano već u 16. st., a tako je bilo do ukinuća cehova u 19. st. (1872. g.). Cehovi su regulirali proizvodnju, određivali kvalitetu i kontrolirali proizvode svojih članova, olakšavali im nabavu sirovina, štitili ih, vodili izobrazbu šegrta i pomoćnika, regulirali tržište. U njima je vladala stroga hijerarhija prema srednjovjekovnom uzoru: majstor, djetić (kalfa, pomoćnik), učenik (šegrt, dječak). Majstori su bili i članovi crkvenih bratovština, a obavljali su i humanitarne poslove (Bičanić, 1951:51). Medičari su se najčešće udruživali s pekarima, mlinarima, slastičarima i mesarima, a voskari su bili udruženi sa sapunarima, brijačima, krznarima, sedlarima i pripadnicima drugih struka.

Hrvatski su medičari bili povezani sa štajerskim medičarima. Iako se licitarski obrtnici u Štajerskoj spominju već 1294., u drugoj polovici 17. st. spominje se šezdeset licitarskih radionica koje su pripadale spomenutom cehu sa sjedištem u Grazu. Tom su cehu već tada pripadali i varaždinski medičari, a u 18. st. u ceh se uključuju i licitari Zagreba i Koprivnice (Walter, 1970:454-455). Nakon ukinuća cehova, obrtnici se udružuju u obrtne zborove, a zatim u zadruge.

¹ Putovanje pomoćnika i obilazak majstorskih radionica radi usavršavanja i stjecanja određenih znanja za samostalno obavljanje obrta (njem. *Wandern*).

Povijest medičarsko – svjećarskog obrta u Ludbregu

Da je i Ludbreg bio jedno od aktivnih središta, u kojima su se već u 19. st. medičari i svjećari intenzivno bavili obrtom, dokazuje i dokument koji je izdan u Varaždinu medičarskom majstoru Gjuri Kerstneru 23. st. 1891. s nazivom *Dozvola točenja pića*, u kojem piše da može “na svijih sajmovih i kramarih izvan drugih upravnih obćinah Mali Bukovec, Rasinja i Gjelekovec osobno medicu takozvani gvirc toćiti”. Osnovana je i mjesna organizacija Saveza hrvatskih obrtnika u Ludbregu 1909. g. koja je već na početku djelovanja imala 35 članova, a u odboru organizacije bio je i medičar Đuro Kerstner. Nakon njegove smrti u obrtničku organizaciju ulazi njegov sin Zvonimir, iako tih tridesetih godina 20. st. u upravnom odboru aktivno, kao zamjenik pročelnika, djeluje još jedan ludbreški medičar - Franjo Fiket (*Spomenspis Saveza hrvatskih obrtnika*, 1933: 211-212).

O najpoznatijoj ludbreškoj medičarskoj obitelji Kerstner

Najpoznatija ludbreška medičarska obitelj zasigurno je obitelj Kerstner, podrijetlom iz Gradišća. Ne zna se je li se neki njihov davni predak još u Austriji bavio ovim obrtom, ali iz dokumenata se vidi da je Đuro Kerstner odlučio izučiti medičarsko–svjećarski obrt i postati majstorom. U njegovu poslovníku, izdanom 3. travnja 1876. u Koprivnici, a koji se čuva u obitelji Kerstner, piše da je rođen u Velikom Bukovcu 1858. g. neoženjen, visok, crvene kose, modrih očiju, duguljasta nosa i da je medičarski kalfa. U putnoj ispravi zabilježena su sva putovanja mladoga medičarskog pomoćnika koji je krenuo u svijet izučiti obrt i postati majstorom davne 1876. g. u granicama Austro-Ugarske države. Obilazi majstore na području Austrije i Mađarske, a oni u poslovníku bilježe svoje dojmove. Dužan je svake godine ili svake treće godine vratiti se u Hrvatsku i produžiti iskaznicu za putovanje u inozemstvo (putovnicu i radnu dozvolu). Tako i 1879. g. u Zagrebu produžuje putnu dozvolu za sve europske države na tri godine. Nakon odrađenih godina još jednom produžuje dozvolu, ovaj put u Koprivnici 1883. g., na godinu dana. Kako je položio majstorski ispit, odlučio je vratiti se u Ludbreg, gdje preuzima medičarsku radionicu Eduarda Pinesa koji je djelovao od 1860. do 1880. godine (Winter, 2000: 221)². Đuro Kerstner prijavljuje vođenje samostalnoga medičarskog obrta u Ludbregu, pod kućnim brojem 107, 4. prosinca 1883.³ Bio je iznimno svestran i sposoban obrtnik koji je osim bavljenja medičarstvom vo-

2 Prema podacima iz: “Status familiarum” rkt. Župe Ludbreg, od 1850. pa do 1860. g., a zabilježenima u knjizi Marije Winter “Iz povijesti Ludbrega i okolice”, str. 115, Pinez – medičar bio je oženjen i imao tri šegrtu, bio je vlasnik kuće i djed Ivice Panića.

3 Obrtnica je izdana u Koprivnici 23. prosinca 1883.

Obrtna iskaznica
Zvonimira Kerstnera,
Ludbreg 1930.

Obrtnica Đure Kerstnera,
Koprivnica, 1883.

Dozvola točenja pića izdana
Đuri Kerstneru, Varaždin,
1891.

dio i gostionicu smještenu u središtu Ludbrega (danas je napuštena). Posjedovao je i ciglanu u Ludbreškim Vinogradima te dva velika mlina, i to u Ludbregu i u Martijancu. Oženio se Marijom i dobio dva sina i tri kćeri. Sin Ivan dobio je na upravljanje mlinove, a Zvonimir ciglanu. Zvonimira su poslali na školovanje u austrijske gradove Villach i Graz kako bi i on, poput oca, izučio medicarski obrt, a koji je nakon povratka u Ludbreg i nastavio voditi usporedno s vođenjem ciglane. Izdana mu je obrtna iskaznica za vođenje medicarsko–licitarskog obrta u Ludbregu 17. siječnja 1930. Da su se obrtnici družili i najbolje razumjeli, dokazuje i upoznavanje Zvonimira i Marije. Sudbina je htjela da je bogati židovski trgovac na putovanju upoznao dva velika majstora. U Ludbregu, to je bio Đuro Kerstner, a u Velikoj Gorici Nikola Butura. Kako je i majstor Butura, poznati velikogorički medicar, školovao svoju kći u Grazu, ona je imala sve manire mlade, sposobne i visokoobrazovane žene. Svidjela se odmah roditeljima mladoga Zvonimira, ali što je najvažnije, mladi su se međusobno svidjeli i 1924. g. oženili. Od oca i majke Zvonimir je dobio kuću uglovnicu, koja je imala i nekoliko poslovnih prostora, na Trgu Svetog Trojstva, nasuprot Župne crkve Presvetog Trojstva. U jednome dijelu kuće bile su radionice i trgovina, a u drugome dijelu su stanovali. U podrumu se radio gvir, a u dvorištu čuvao led u “ledvenici”. Marija, osim što je bila pametna, lijepa i dobra, bila je i iznimno sposobna. Prema pričanju njezine kćeri Vlatke i unuke Janje, bila je aktivna u društvenom, ali i u poslovnom životu. Prisjećaju se kako je voljela pričati o životu u Ludbregu, druženjima, izlascima i dobroj zabavi.

Putna isprava Zvonimira Kerstnera, Varaždin, 1921.

Poslovnik Đure Kerstnera, Koprivnica, 1876.

Društveni život

Da je Ludbreg već u 19. st., iako malo provincijsko mjesto, imao bogati društveni život, dokazuju brojna društva u tom lijepom trgovištu. Ludbrežani su bili poznati veseljaci i voljeli su pjesme i parade (Winter, 2000:265). Osnivali su društva prema svojim interesima i za dobrobit mjesta. Tako je već 1869. g. osnovano dobrovoljno vatrogasno društvo, 1879. g. pjevačko društvo, tamburaški zbor, folklorna grupa, 1904. g. Hrvatska pučka knjižnica i čitaonica, čiji je član i knjižničar, a od 1912. g. i tajnik, bio Zvonimir Kerstner. Početkom 20. st. osnovan je i Ludbreški salonski orkestar, teniski klub, glumačka družina, Ludbreško Sokolsko društvo i dr. (Winter, 2000:250-310).

Zvonimir je više vremena provodio u ciglani, a Marija u vođenju medičarskog i svjećarskog obrta. Kod njih su uvijek bili zaposleni pomoćnici, a prema kazivanju unuke Janje, jedni od posljednjih bili su Blaž Kramar, Ivica Dobec i Franjo Cindori. Majstor Zvonimir umro je 1961. godine, a posao je još nekoliko godina vodila njegova supruga. Iako su imali troje djece, sina Mladena i kćeri Vlatku i Bojanu, nakon Marije nitko od njih, ali ni njezinih unuka, ne nastavlja voditi medičarsko–svjećarski obrt i on se u ovoj obitelji gasi.

Ostali poznati medičari i svjećari Ludbrega

Još je nekoliko medičara obilježilo Ludbreg. Jedan od poznatih majstora bio je Franjo Fiket rođen 1885. g. u Đelekovcu. Došavši u Ludbreg započeo je voditi spomenuti obrt. Kod njega je učio i njegov nećak Dragutin Vađen koji nakon njegove smrti 1961. g. preuzima radionicu i od tada radi samostalno. Dragutin

je rođen 1912. g. u Ludbregu, nakon naukovanja položio je majstorski ispit i radio u struci sve do smrti 1971. g. U poslu mu je pomagala supruga Josipa (r. Pavlović), koja je nakon njega nastavila raditi još desetak godina. U poslu su im pomagali i sin Zvonko i snaha Ljubica (r. Jagić). Prema njezinom je kazivanju u prednjem dijelu kuće, u Ulici Petra Zrinskog br. 23, bila trgovina, a u dvorištu radionica. Imali su bogati medičarsko-svječarski asortiman proizvoda. Svijeće su radili lijevanjem na ring, a licitare je najčešće ukrašavao njezin svekar Dragutin. Prisjeća se i pripremanja leda koji se koristio za gvir. Led se vadio zimi na rijeci Bednji ili na ribnjacima, morao se razbiti, a zatim se kolima ili saonicama odvezio u “ledvenicu”. Bila je to posebno iskopana jama u zemlji, u koju su se dopremali blokovi leda. Između svakog reda slagala se slama, a na vrhu se zatvorila trstinom da ne dođe toplina i da je prostor hladan što duže, kako se led ne bi otopio. Sličnu “ledvenicu” spominju i Vlatka Fotak (r. Kerstner) i Janja Ljubojević (r. Šoltić). Hladnjaci se počinju rabiti pedesetih godina 20. st., a jedna od prvih obitelji koja se njima koristila za čuvanje i proizvodnju leda bila je obitelj Kerstner. Sedamdesetih godina, prisjeća se Ljubica Vađon, led su kupovali u “Podravci”, u Koprivnici.

Medičarski je posao bio težak, zahtijevao je znanje, spretnost i brzinu, pa ne čudi što su se njime više bavili muškarci. Tek u 20. st. u poslu počinju sudjelovati i žene, dok danas one dominiraju. Možda je olakotna okolnost uvođenje strojeva koji olakšavaju rad, pa se više ne mora tijesto ručno mijesiti i tući, ne moraju se cijepati drva i ložiti peći ranom zorom, bijeliti vosak ili grijati voštane trake za “cvikanje” i “štehanje” svijeća.

Prodaja proizvoda

Medičari i svječari prodavali su svoje proizvode u vlastitim trgovinama, na sajmovima (godišnjima, mjesečnim i tjednim) i na proštenjima. Proštenja su uvijek vezana za Crkvu i crkveni god (proslavu u povodu blagdana pojedinog sveca, zaštitnika crkve ili mjesta). U vrijeme održavanja vjerskih svetkovina vjernici su dolazili iz bližih i udaljenijih mjesta, da svojom prisutnošću uveličaju svetkovinu. Nakon mise susretali su se na proštenju, koje je bilo ispred crkve, s rodbinom, prijateljima, kumovima, susjedima, a mladi su se upoznavali i zaljubljivali. Za tu su priliku bili postavljeni šatori s raznovrsnim proizvodima, hranom i pićem, da bi se stanovnici što duže zadržali. Najpoznatiji blagdani u ludbreškome kraju jesu Srce Isusovo u Apatiji i Čičkovini, Sveti Juraj u Svetom Đurđu, Sveti Vid u Hrastovljanu, Sveti Florijan u Slokovcu i Hrženici, Sveti Rok u Karlovcu, Sveti Petar u Svetom Petru, Sveta Margareta u Sigetcu, Spasovo u Malom Bukovcu,

Sveti Martin u Martijancu i drugi. U Ludbregu je najvažnije i najveće proštenje za Svetu nedjelju (prva nedjelja u rujnu). Prema kazivanju Janje Ljubojević sve do kraja Drugoga svjetskog rata proštenja su bila velika i svakako jedan od najvažnijih događaja u godini. Štandovi su bili na Trgu Svetog Trojstva, Gundulićevom ulicom, u cinktoru crkve Presvetog Trojstva i oko nje, na današnjem Trgu slobode i kod hotela Amalia⁴. Medičari su postavljali velike šatore na četiri vode (krov šatora bio je rasprostrt na četiri strane), izrađen od bijeloga platna koje je bilo impregnirano da ne prokišnjava. Pri postavljanju takvoga šatora moralo je biti više muškaraca koji su postavili četiri velika drvena stupa i privezali ih “gurtama” (remenjem), a iznad njih bi rasprostirli platno. Ispod šatora je bio pult s izloženom robom za prodaju, natpis medičarsko–svjećarskog obrta, bačve s gvircom, ledom i čašama, a u pozadini drvene klupe sa stolovima, gdje su ljudi mogu sjediti, piti hladna medičarska pića i jesti medenjake. Pripreme za taj dan bile su dugotrajne, a u njima su sudjelovali svi ukućani. Četrdesetih godina 20. st. vlasti su zabranile održavanje proštenja izvan crkve, pa su se vjernici okupljali i zadržavali samo u prostoru ispod cinktora i oko crkve. Tako je bilo sve do šezdesetih godina, kada se polagano počinju postavljati štandovi s vanjske strane crkvenog dvorišta. Prema kazivanju Janje Ljubojević i djeca su sudjelovala u pripremama, a sjeća se i kako je izgledao taj dan za vrijeme njezina djetinjstva, pedesetih godina 20. stoljeća: “U haustoru kuće nalazio se štand s licitarima i medenjacija, a u dvorištu su bile bačve s gvircom, ledom, drvenim klupama i stolovima. Radio je i dućan u kojem su se mogli kupiti svi njihovi proizvodi. Tih godina baka i deda nisu prodavali izvan svoga dvorišta.” I Ljubica Vađon se prisjeća vremena kada se prodaja vraćala na trgove ispred crkvi. Bilo je to šezdesetih godina, kada su njezini svekar i svekrva prodavali na više mjesta istodobno. Na Svetu nedjelju štandovi su bili postavljeni pokraj stare tržnice i pokraj župne crkve: “Roba je bila pakirana u velikim drvenim kištrama i vozila se ranom zorom, još u noći, na kolima na proštenje. Rano ujutro roba se slagala, a tek navečer se pakirala za povratak kući. Ako su bila dva proštenja isti dan, išli su jedni ukućani na jednu stranu, a drugi na drugo prodajno mjesto.”

Drveni kalupi

Sve do početka 20. stoljeća u Hrvatskoj su se, kao i u ostalim dijelovima Europe gdje su se pripremali medeni kolači, upotrebljavali drveni kalupi. Bili su figuralni ili ornamentalni, uvijek izrađeni u negativu, a svojim su oblikom davali

⁴ Današnji hotel “Amalija” bio je početkom 20. stoljeća svratište “K crnom orlu”. Kupio ga je Viktor Fizir, zvani Puba, od zagrebačke tvrtke “Berger – trgovina drvom d.o.o.”, uređio, obnovio i modernizirao. Stari se Ludbrežani pri spominjanju hotela uvijek sjete da su ga zvali Fizir.

Alat za ukrašavanje svijeća – šteheri

željenu formu proizvodu. Majstori su putovali od mjesta do mjesta i izrađivali kalupe prema potrebi naručitelja. Kalupi su bili od orahova drva, kvadratni ili okrugli, raznih dimenzija. Motivi su stoljećima bili gotovo isti, ali se njihov izgled mijenjao pod utjecajem raznih stilova i tako sve do kraja 19. stoljeća, kada su ih zamijenili metalni kalupi. Prema kazivanju potomaka obitelji Kerstner, i njihovi su se pretci koristili drvenim kalupima za izradu tjestenih proizvoda i zavjetnih darova, ali se nažalost sačuvalo samo nekoliko. To je najčešće bila sudbina drvenih kalupa nakon što su ih zamijenili metalni, tzv. šteheri. Zbog pomanjkanja prostora u radionici, poslužili su kao ogrjev.

Proizvodi medičara i svjećara

Vlatka Fotak i Ljubica Vađon prisjećaju se raznovrsnih proizvoda koji su se pripremali u njihovim radionicama. Osim licitara, izrađivali su medenjake (pusrle), piškote, pločice (štangice), paprenjake, tjestene krunice (čisla), bombone (šule) i lizaljke, a od pića medicu i gvirc (gverc). Svijeće su lijevane na ring, ukrašavane “cvikanjem” (štipanjem tople svijeće kliještima) i “štehanjem” (utiskivanjem metalnih kalupa u zagrijane voštane “plate” (trake), te lijepljenjem dobivenih oblika na zagrijanu svijeću). Izrađivali su se i zagovori (votivi ili zavjetni darovi) od voska ili parafina i prinosili se na oltar Majci Božjoj ili pojedinom svecu zaštitniku sa željom i molbom za pomoć ili u znak zahvalnosti za pruženu pomoć (Badurina, 1987:586-587).

Drveni licitarski kalup s likom raspetog Krista, 19. st. korišten u medičarskoj obitelji Kerstner u Ludbregu

Izrada najtraženijeg medičarskog proizvoda-licitara

Kako je licitar jedan od najznačajnijih i najprepoznatljivijih proizvoda, zaslužuje posebno mjesto u kontekstu medičarsko–svjećarskog obrta na području Ludbrega. Nažalost, nema sačuvanih licitara, ni opisa njihove izrade, niti jednog ludbreškog majstora pa se moramo koristiti opisom licitara drugih hrvatskih majstora⁵.

Postupak izrade licitara i recepti isti su kod svih medičara, ali svaki majstor ukrašava na svoj način. Predloške za metalne kalupe “štehere” najčešće sami zamisle i nacrtaju, a onda ih daju izraditi limarima. “Šteheri” su oblici ili forme za rezanje tijesta, a rade se od bakrenog lima ili nehrđajućeg čelika. Svaki je drugog oblika i različite veličine. Postupak izrade licitara zahtijeva vještinu, brzinu i kreativnost majstora, jer upravo zahvaljujući njihovoj umijeću nastaju jedinstveni i originalni proizvodi.

Prvi se dan zamijesi tijesto u drvenoj posudi “metargi” koje, da bi bilo što kvalitetnije, mora odležati osam sati. Tijesto za licitare sastoji se od šećera, brašna, vode i amonijak bikarbonata (licitarskoga kvasca). Drugi se dan rano ujutro namože peč drvima ili se upali plinska peč. Potom se tijesto mijesi - “breha” drvenom polugom “brehalicom” (danas to rade velike miješalice za tijesto), a zatim se na stolu razvalja najprije debljim, a onda tanjim valjkom za tijesto. Nakon toga se “šteherima” oblikuju licitari, slažu na limeni podložak i stavljaju peći. Limovi se vade drvenim loparima, a licitari se očetkaju od brašna da bi ih kasnije bilo što lakše bojiti. Raditi se mora brzo i spretno da licitari u peći ne zagore. Tako peče-

⁵ Izvadak iz kataloga Licitarska umijeća, medičarstvo i svjećarstvo - obrt višestoljetne tradicije, I. B. Bašić, 2000, EMZ, Zagreb

ni slažu se na drvene police - "garbove", gdje se hlade i suše. Nakon dan do dva sušenja, medičar boji licitarare jestivim bojama, što znači da se obojeni mogu jesti. Na podlogu se kistom nanose crvene i žute anilinske boje koje se rabe u prehrani ili se cijeli licitar umače - "tunka" u boju. Zatim se opet suše jedan dan, nakon čega slijedi najzahtjevniji postupak, po kojem je svaki majstor i njegov rad prepoznatljiv, a to je ukrašavanje licitarara. Na obojenu podlogu lijepo se brašnom sličice, ogledalca ili tekst, zatim se radi smjesa za ukras "ajs" ili "snek", a sastoji se od želatine, sirupa, krumpirova brašna, jestivih boja (žute, zelene, ružičaste, ljubičaste, plave). Kad je smjesa gotova, rade se manji ili veći tuljci od pergamentpapira - "škrnicli" i u njih se stavljaju limene "tilne" raznih oblika. Prema obliku "tilne" oblikuju se i ukrasi. Smjesa se stavi u tuljac i pritiskom tuljca "ajs" pada na već obojenu podlogu, a medičar, ovisno o mašti i spretnosti, izrađuje ukrase na kolaču. Motivi licitarara su raznovrsni, a najkarakterističnije je licitarsko srce. Budući da je ono znak ljubavi, pažnje, poštovanja, njime se najčešće daruju zaljubljeni, ali i ostali, stariji i mlađi. Srca su gotovo uvijek obojena crveno, s ružičastim i žutim cvjetovima, listovima, a obrubljena bijelom bojom. U sredini je zrcalo, a ispod njega tekst, najčešće stihovi - "verzli"⁶, koji uvijek nose određenu poruku. Ostali su oblici bebe, konji, konjanici, papučice, te manji licitari koji rese božićna drvca (srca, potkove, trešnje, kućice, satovi, gljive, zvijezde...). Nakon ukrašavanja licitari se opet suše, pa kada je ukras suh, slažu se u drvene sanduke (kištre) i nose na prodaju.

Zaključak

Tako je bilo u doba aktivnosti ludbreških medičara Eduarda Pinesa, Đure i Zvonimira Kerstenera, Franje Fiketa, te posljednjega ludbreškog medičara Dragutina Vađona, a tako je i danas, iako se u Ludbregu više nitko ne bavi ovim starim i vrijednim obrtom. Osnovna karakteristika spomenutog obrta je ručna izrada. Zahvaljujući velikom umijeću, te specifičnom načinu oslikavanja licitarara i svijeca koje je svaki majstor njegovao i prenosio na sljedeće naraštaje, oni su unikatan i vrijedan proizvod koji prerasta prvobitnu funkciju i danas u 21. st. postaje ne samo kulturno dobro već i jedan od nacionalnih simbola.

⁶ Vers. (lat. *versus* – red, redak, stih) stih, redak u pjesmi (Klaić, 1990:1417)

KAZIVAČICE

1. Vlatka Fotak, rođena Kerstner, Ludbreg, 1936., kći Marije i Zvonimira Kerstnera.
2. Janja Ljubojević, rođena Šoltić, Ludbreg, 1950., kći Bojane Šoltić, r. Kerstner i Julija Šoltića.
3. Mirjana Kerstner, rođena Mraović, Bilajsko Novoselo, Gospić, 1935., snaha Zvonimira i Marije Kerstner, udana za njihova sina Mladena.
4. Ljubica Vađon, rođena Jagić, Ludbreg, 1949., snaha Dragutina i Josipe Vađon, udana za njihova sina Zvonka.

LITERATURA

1. Hansen, Hans Jürgen: Kunstgeschichte des Backwerks, Gerhard Stalling Verlag, Oldenburg/Hamburg, Hamburg, 1968., str. 130-132.
2. Tkalčić, Ivan Krstitelj: Povijesni spomenici Slobodnog kraljevskog grada Zagreba, sv. IV., Zagreb, 1897., str. 109-113.
3. Hrelja, Damir: Varaždinska voskarica Rosina: izložba uz Tjedan arhiva 2000., Državni arhiv u Varaždinu, Varaždin, 2000., str. 8.
4. Walter, Sepp: Aus der Geschichte des steierischen Lebzelter und Wachszieher u: Das steierische Handwerk, katalog zur 5. Landesausstellung, Graz, 1970., str. 454 - 455.
5. Horvat, Rudolf: Kako su nekada živjeli hrvatski obrtnici, Savez hrvatskih obrtnika u Zagrebu, Zagreb, 1929., str. 120, 124.
6. Bičanić, Rudolf: Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji 1750-1860, JAZU, Zagreb, 1951., str. 51.
7. Spomenspis saveza hrvatskih obrtnika, Mjesna organizacija S.H.O. u Ludbregu, Zagreb, 1933., str. 211-212.
8. Winter, Marija: Iz povijesti Ludbrega i okolice, Nakladna kuća "Dr. Feletar", Ludbreg, 2000., knj. 2 str. 115, 221, 250-310.
9. Badurina, A.: Votivna slika, u: Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, ur. A. Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 586-587.
10. Biškupić Bašić, Iris: Licitarska umijeća: medicarstvo i svjećarstvo – obrt višestoljetne tradicije, katalog izložbe, Etnografski muzej, Zagreb, 2000